

IZBORNI USPJEH REGIONALISTIČKIH STRANAKA U HRVATSKOJ I SRBIJI

Višeslav Raos
Viši asistent
Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti

SAŽETAK

U radu se problematizira izborni uspjeh regionalističkih stranaka u Hrvatskoj i Srbiji. Članak ističe specifičnost regionalističkih stranaka i potrebu njihove zasebne klasifikacije u odnosu na etnoregionalističke i etničke stranke. Ova komparativna analiza prati nastanak i izborni uspjeh regionalističkih stranaka u hrvatskom i srpskom stranačkom sustavu tijekom četvrt stoljeća. Pri analizi razlika u uspjehu hrvatskih i srbijanskih regionalističkih stranaka, stavlja se naglasak na kontekstualni okvir (narav stranačkog natjecanja, izborni model), kao i na društvene čimbenike (etnički i vjerski sastav) te povijesne faktore (naslijeđe centralizacije, odnosno autonomije). Članak tvrdi kako je kombinacija kontekstualnih, društvenih i povijesnih čimbenika stvorila bolje preduvjete za razvoj regionalizma u hrvatskom slučaju te omogućila snažniji izborni uspjeh negoli u Srbiji.

KLJUČNE REČI: Istra, Vojvodina, regionalizam, autonomija, decentralizacija

1. UVODNA RAZMATRANJA

Cilj je ovoga članka osvijetliti prethodno u najvećoj mjeri zanemareni aspekt stranačkog života u Hrvatskoj i Srbiji – regionalističke stranke. U ovoj binarnoj studiji promotrit ćemo kontekst nastanka regionalističkih stranaka u ovim dvjema zemljama te usporediti razlike u izbornom uspjehu regionalista na hrvatskim i srbijanskim parlamentarnim izborima. Također će se pružiti uvid u uspjeh najznačajnijih regionalističkih stranaka na regionalnim izborima u njihovim matičnim regijama, odnosno dijelovima zemlje u kojima te stranke žele biti predstavnicima regionalnog identiteta. Naposljetku će se ponuditi moguće objašnjenje za razlike u izbornom

uspjehu regionalističkih stranaka u Hrvatskoj i Srbiji. Rad polazi od pretpostavke da su različiti kontekstualni uvjeti, društveni čimbenici i povijesni faktori pridonijeli različitim preduvjetima za izborni uspjeh regionalističkih stranaka u Hrvatskoj i Srbiji. Narav stranačkog natjecanja i izborni model utječu na povoljne, odnosno nepovoljne uvjete za izborni uspjeh regionalističkih stranaka. Također, očekuje se da će heterogenija demografska struktura (etnički i konfesionalni sastav) u regiji koju regionalistička stranka želi predstavljati potpomognuti njezin izborni uspjeh. Naposljetku, očekuje se da će uspješnija biti ona regionalistička stranka koja uspije pridobiti relevantne etničke ili druge manjinske skupine u regiji koju želi predstavljati.

Članak polazi od pretpostavke da kolektivni identiteti, kao što su regionalni ili nacionalni identitet, nastaju društvenom i političkom praksom i konstrukcijom, odnosno upisivanjem značenja u niz međusobno povezanih povijesnih kulturnih artefakata. No, uspješna konstrukcija kolektivnog identiteta nije moguća *ex nihilo*. Drugim riječima, da bi neki kolektivni identitet doista zaživio kao politička činjenica, potrebni su mu određeni povijesni i društveni preduvjeti, odnosno stanovit „sirovi materijal“ iz kojeg je moguće izgrađivati identitetske matrice koje će poslužiti za učinkovitu političku mobilizaciju.

Komparativna istraživanja stranaka i stranačkih sustava u postkomunističkoj Europi (Cabada, Hloušek i Jurek 2014, Hloušek i Kopeček 2012, Stojarová i Emerson 2010, Millard 2004, Birch 2003, Lewis 2000, Kitschelt, Mansfeldová, Markowski i Tóka 1999) općenito te posebice u jugoistočnoj Europi, dosad su gotovo u potpunosti zanemarivala regionalističke stranke. Stoga smatram da ovaj članak barem donekle popunjava tu prazninu, tj. stvara pretpostavke za daljnje proučavanje te vrste stranaka u kontekstu višenacionalnih komparacija stranaka i stranačkih sustava u postkomunističkoj Europi.

2. POJAM REGIONALISTIČKIH STRANAKA

Kad proučavamo regionalističke stranke, u početku analize suočavamo se s problemom točne definicije ove vrste stranaka. Postavlja se pitanje – je li riječ o zasebnoj stranačkoj obitelji te, ako je odgovor na to pitanje potvrđan, prema kojim kriterijima grupirati postojeće političke stranke u spomenutu stranačku obitelj. U literaturi često nailazimo na miješanje i preklapanje pojmova regionalističkih, etnoregionalističkih i regionalnih stranaka. Ta pojmovna nepreciznost i nedosljednost unosi zbrku i priječi jasnu analizu stranaka iz više različitih zemalja.

Peter Mair i Cas Mudde (1998, 215), oslanjajući se na koncept stranačkih obitelji Klausa von Beymea i teoriju društvenih rascjepa Lipseta i Rokkana,

navode deset temeljnih stranačkih obitelji, među kojima su i regionalističke stranke. U tom kontekstu regionalističke stranke možemo opisati kao stranke izrasle na rascjepu centar – periferija, odnosno onomu što je Dawn Brancati nazvala „regionalnim društvenim rascjepima“ (2007, 135). Osim na temelju društvenih rascjepa, regionalističke je stranke moguće definirati i prema njihovoj samoidentifikaciji, odnosno načinu na koji same sebe doživljavaju. Drugim riječima, idejna zasada neke stranke, zapisane u temeljnom programu i/ili statutu, može poslužiti kao orijentir za svrstavanje u stranačku obitelj. Kod regionalističkih stranaka možemo naići na cijeli ideološki raspon, od socijaldemokratskih, preko liberalnih pa sve do desno populističkih stranaka te stoga nije moguće koristiti idejno-političke, odnosno ideološke karakteristike pri njihovu razvrstavanju. Širok ideološki raspon koji nalazimo kod regionalističkih stranaka upravo je jedan od razloga za probleme pri njihovu jasnom definiranju i razgraničavanju od sličnih i srodnih stranaka.

Politološka literatura koja se dotiče fenomena regionalizma navodi kako se ta vrsta stranaka identificira s teritorijem i društvenom skupinom koja se ne poklapa s cijelim državnim teritorijem i pripadajućim cjelokupnim stanovništvom te stoga u ime specifičnog teritorija i društvene skupine postavlja određene političke zahtjeve središnjoj vlasti (Rokkan i Urwin 1982, 8). Etnoregionalističke se stranke pak definiraju kao rezultat „nastojanja geografski koncentriranih perifernih manjina koje dovode u pitanje postojeći poredak, a ponekad čak i demokratski poredak nacionalne države putem zahtjeva za priznanjem svojega kulturnog identiteta“ (Müller-Rommel 1998, 19). Lieven De Winter (1998, 5) pak ističe kako sve regionalističke stranke operiraju s kolektivnim identitetom kao pokretačkom političkom snagom unutar točno definiranog teritorija koji je manji od cijele države.

Kao što je već ranije spomenuto, za tu vrstu stranaka mnogi se autori koriste drugim pojmovima koji unose pomutnju i otežavaju jasno određenje. Tako De Winter i brojni drugi autori umjesto pojma regionalističke stranke rabe naziv etnoregionalističke stranke. U nekim pak tekstovima (primjerice Jović 1992) susrećemo se s pojmom regionalne stranke.

Držim kako je bitno razlikovanje ovih pojmova koji označavaju slične, a ipak različite stranke. Naime, regionalnim strankama možemo smatrati sve one stranke koje su svojim izbornim rezultatima i stvaranjem zemljopisno definiranih stranačkih utvrda kroz višegodišnji izborni uspjeh u pojedinim izbornim jedinicama stegnule regionalnu biračku bazu, tj. geografski ograničeno čvrsto biračko tijelo. Dakle, neka stranka može biti regionalne naravi bez obzira sadržava li njezin program ideje regionalizacije, decentralizacije i federalizacije ili ne.

Što se pak tiče regionalističkih i etnoregionalističkih političkih stranaka, tu valja istaknuti kako su regionalističke stranke one stranke koje svoj

politički identitet izgrađuju na temelju određenog teritorija, tj. regije, dok pak etnoregionalističke stranke imaju istodobno i regionalističku komponentu (identitetsko utemeljenje u teritoriju) i etničku komponentu (identitetsko utemeljenje u etničkoj zajednici). Prema tom shvaćanju, etnoregionalističke stranke predstavljaju spoj etničkih i regionalističkih stranaka, odnosno ujedinjuju značajke obiju vrsta stranaka.

Prisjetimo li se početne teze kako sve regionalističke stranke barataju nekom vrstom kolektivnog identiteta izvedenog iz nekoga subnacionalnog teritorija (tj. regije), primijetiti ćemo kako identitet kojim neke stranke operiraju ima etnička svojstva, dok druge pak koriste regionalni identitet baziran na kulturno-povijesnom naslijeđu. Istraživanja politika identiteta i političkih borbi oko identiteta u bivšoj Jugoslaviji pokazuju da granica između povijesnoga regionalnog identiteta i suvremenoga nacionalnog identiteta ne mora uvijek biti jasno definirana. Drugim riječima, titularna etnička skupina neke nacionalne države može neki od nedovoljno definiranih i jednoglasnih identiteta dovoditi u pitanje, odnosno može ih pretvoriti u predmet osporavanja. Postavlja se pitanje kako odrediti što je etnički, a što regionalni identitet. U Španjolskoj, u stranačkom sustavu koji je najviše obilježen regionalizmom, regionalističke od etnoregionalističkih stranaka možemo razlučiti, barem djelomično, sukladno različitim identitetskim odredbama statuta autonomnih zajednica (*Estatuto de Autonomía*) u kojima djeluju pojedine regionalističke, odnosno etnoregionalističke stranke. Prema tome, u onim autonomnim zajednicama (Katalonija, Baskija, Galicija, Baleari, Kanari, Aragonija, Andaluzija i Valencijska zajednica) čiji su noseći identiteti definirani kao nacionalnosti (*Nacionalidades*) govorimo o etnoregionalističkim strankama, dok u ostalim španjolskim regijama govorimo o regionalističkim strankama.¹

Nakon što je, dakle, ponuđeno razlikovanje između etnoregionalističkih i regionalističkih stranaka, također treba razdvojiti etnoregionalističke stranke od etničkih stranaka, odnosno stranaka nacionalnih manjina. U mnogim europskim zemljama stranke nacionalnih manjina imaju poseban status unutar izbornog sustava. U Srbiji, Poljskoj i Rumunjskoj na liste stranaka nacionalnih manjina ne primjenjuje se izborni prag. U Hrvatskoj i Sloveniji nacionalne manjine pak imaju rezervirane mandate u nacionalnom predstavničkom tijelu. Regionalističke su stranke vezane uz specifičan, jasno određen teritorij iz kojeg izvode svoj identitet. Stranke nacionalnih manjina su pak vezane uz etnički identitet pojedinaca i skupina, bez obzira na to žive ili oni samo u jednom dijelu zemlje ili su pak koncentrirani u nekoliko dijelova države. S druge pak strane, stranke koje imaju

1 Andaluzija ima zaseban regionalni, no ne i zaseban etnički identitet. Nadalje, Katalonci žive u više autonomnih zajednica (Katalonija, dio Aragonije, Valencijska zajednica i otočje Baleari). Baski pak, osim u Baskiji, žive i u Navari te na sjeverozapadu pirinejske Francuske.

etnički predznak, ali i jasno teritorijalno, tj. teritorijalno utemeljenje, treba svrstavati među etnoregionalističke stranke. Sukladno tomu, Savez vojvođanskih Mađara (SVM) je etnoregionalistička stranka, a ne samo etnička stranka, odnosno stranka nacionalne manjine.²

Ravnajući se prema iznesenom konceptualnom okviru i definiciji regionalističkih stranaka, u ovoj binarnoj studiji o izbornom uspjehu regionalističkih stranaka u Hrvatskoj i Srbiji, bavit ću se isključivo onim političkim strankama koje svoj identitet i politički smisao izvode iz teritorija i teritorijalnog identiteta. Drugim riječima, predmet rada isključivo su one stranke koje se, temeljem svojeg statuta i programa, pozivaju na određen subnacionalni teritorij (pokrajinu, regiju, županiju i slično) te sebe vide kao političku snagu koja predstavlja taj teritorij i njegove građane i specifične interese.

3. KONTEKST RAZVOJA REGIONALISTIČKIH STRANAKA U HRVATSKOJ I SRBIJI

Hrvatski stranački sustav u devedesetima obilježen je dominacijom Hrvatske demokratske zajednice i ratnim stanjem koje je utjecalo na dinamiku stranačkog natjecanja i ključne teme izbornih kampanja. Stranački sustav u Srbiji devedesetih godina 20. stoljeća obilježen je dominacijom Socijalističke partije Srbije i involviranošću Srbije, odnosno Savezne Republike Jugoslavije, u ratovima unutar (Kosovo) i izvan (Hrvatska, Bosna i Hercegovina) vlastitih granica. U oba stranačka sustava godina 2000. predstavlja jasnu razdjelnicu. Nakon te godine, Hrvatska prelazi s mješovitoga na razmjerni izborni sustav (usvojen 1999. godine, no prvi put primijenjen 3. siječnja 2000. godine). Ustavnim promjenama 2000. godine politički sustav transformiran je iz polupredsjedničkog u parlamentarni, a ustavnim promjenama 2001. godine napušten je bikameralni ustroj nacionalnoga predstavničkog tijela. Hrvatska doživljava prvu smjenu vlasti nakon uvođenja višestranačja te uz novu saborsku većinu izabire i novog predsjednika. Godina 2000. u srpskom političkom sustavu označava pak pad režima Slobodana Miloševića i premoćnu pobjedu ujedinjene oporbene koalicije DOS (Demokratska opozicija Srbije). Također, uveden je razmjerni izborni sustav s jednom izbornom jedinicom i jedinstvenim izbornim pragom od pet posto, za razliku od prethodnih nejednako velikih izbornih jedinica (u korist krajeva s manjim brojem stanovnika, tj. birača) na koje se primjenjivao petpostotni izborni prag na razini izborne jedinice. Održavanjem

2 O izazovima pred kojima su se našle talijanska i mađarska nacionalna manjina u zemljama slijednicama federalne Jugoslavije, vidjeti Klemenčić i Zupančić 2004. Za analizu djelovanja stranaka nacionalnih manjina u Srbiji, vidjeti Zuber 2011.

Zagrebačkog *summita* krajem 2000. godine otvara se perspektiva članstva u Europskoj uniji za ove dvije zemlje. Dugotrajan put europskih integracija podrazumijevao je stupanje na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, ali i spremnost na potpunu suradnju s Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju u Den Haagu. Međutim, 2003. godine u Srbiji je ubijen premijer Zoran Đinđić čime je doveden u pitanje daljnji uspjeh demokratske konsolidacije i europskih integracija, dok se u Hrvatskoj zbiva ponovna smjena vlasti i europeizacija cijeloga stranačkog sustava, a obje se glavne političke stranke usmjeruju (Hrvatska demokratska zajednica i Socijaldemokratska partija Hrvatske) prema centru.

Snažnija državna i demokratska konsolidacija, kao i proces europskih integracija, u slučaju Hrvatske stvorili su pogodnije uvjete za izborni uspjeh regionalističkih stranaka, budući da ih se više nije doživljavalo kao prijetnju nacionalnom suverenitetu.³ Također, europeizacija stranačkog sustava i naglasak Europske unije na regionalnom razvoju učinili su pitanja regionalizacije i decentralizacije političkim *mainstreamom*. Pa ipak, paralelne studije Hrvatske i Srbije pokazat će da su regionalističke stranke bile puno uspješnije u hrvatskom stranačkom sustavu, dok je u Srbiji, usprkos slabim regionalističkim strankama, postignuto puno više u smislu ostvarenja autonomije i regionalnih ovlasti. U sljedećim dvama poglavljima pokazat ću razvoj i izborni uspjeh regionalističkih stranaka u objema zemljama. Obradit ću samo one stranke koje su barem u nekom trenutku zadobile parlamentarni status i imale veću ulogu. Također, pokazat ću zašto neke stranke koje se u javnosti percipira kao regionalističke to zapravo nisu. Imajući na umu tako postavljene parametre analize, ne treba stoga čuditi što će najveći dio poglavlja o hrvatskom slučaju biti posvećen Istri i Istarskom demokratskom saboru, dok će najveći dio poglavlja o srpskom stranačkom sustavu biti posvećen Vojvodini i Ligi socijaldemokrata Vojvodine.

4. REGIONALISTIČKE STRANKE U HRVATSKOJ

Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj (travanj – svibanj 1990. godine) održani su prema postojećem socijalističkom izbornom sustavu (trodomni Sabor, dvokružni sustav apsolutne većine). Glavna je tema izbora bilo buduće uređenje odnosa u jugoslavenskoj federaciji, tj. budućnost Hrvatske unutar ili izvan federacije. U tom kontekstu dominaciju zadobiva Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) koja kao svoj krajnji cilj postavlja osamostaljenje Hrvatske, a drugu po snazi opcija zastupa Savez komunista Hrvatske

3 O strukturnim razlikama u posttranzicijskoj Hrvatskoj i Srbiji vidjeti također Zakošek 2008, Ramet 2011.

– Stranka demokratskih promjena (SKH – SDP) istaknula se kao snaga koja je zastupala konfederalno rješenje. Regionalizam se stoga nije mogao pojaviti kao relevantna politička ideja na prvim izborima. Međutim, neki su autori (Jović 1992) naznake pojave regionalnog pitanja vidjeli u programima stranaka koje su se natjecale na izborima 1990. godine i iznosile različite poglede na ulogu Hrvatske u razrješenju jugoslavenske krize te se zauzele za ravnomjeran regionalni razvoj Hrvatske.

No, u razdoblju od 1990. do 1992. godine, u nekoliko se hrvatskih krajeva – Istri, Primorju i Dalmaciji, kasnije i u Slavoniji, pojavljuju ideje o političkom zastupanju regionalnih interesa. Pogotovo snažan impuls razvoju regionalističke ideje daje uspostava županijskog sustava 1992. godine koja je mnoge krajeve ostavila nezadovoljnima novim administrativnim granicama (Šantić 2013). U riječkoj se regiji tako pojavljuje Riječki demokratski savez (RiDS, kasnije RDS), regionalistička stranka koja će isprva zastupati samo interese grada Rijeke i okolice, a do parlamentarnih izbora 1992. i lokalnih izbora 1993. godine transformirat će se u Primorsko-goranski savez (PGS), odnosno stranku koja zastupa specifične interese novoosnovane Primorsko-goranske županije koja obuhvaća najveći dio Gorskog kotara, Hrvatsko primorje, kvarnerske otoke i Liburniju (istočni dio istarskog poluotoka). U Dalmaciji se tijekom ranih devedesetih pojavljuje Dalmatinska akcija, no zahvaljujući oštrim reakcijama vlasti u Zagrebu i javnim optužbama za separatizam, dalmatinski regionalizam ubrzo jenjava.⁴

Istarski demokratski sabor (IDS), osnovan je na Valentinovo 1990. godine, no prvi put izlazi na parlamentarne izbore 1992., zajedno s Dalmatinskom akcijom i PGS-om. IDS, čiji je vođa Ivan Jakovčić (predsjednik stranke od 1991. do 2014.) dva desetljeća pragmatično lavirao između snažnog oponiranja službenom Zagrebu i suradnje s izvršnom vlašću (usp. Raos, 2013a), nastaje na istarskom poluotoku kao izraz otpora nacionalnoj homogenizaciji i ekonomskoj i upravnoj centralizaciji. Istarski regionalisti mobiliziraju postojeće osjećaje istarske posebnosti i proklamiraju se zaštitnicima multikulturalnog života u Istri koji je nastao kao posljedica dodira mletačkih, habsburških i slavenskih utjecaja i naslijeđa (Cocco 2010, Ashbrook 2011). Istarski regionalizam temelji se, dakle, na snažnoj politici identiteta uronjenog u identifikaciju građana s teritorijem (istarskim poluotokom, većim od same Istarske županije) i na želji za fiskalnom decentralizacijom. Uz zagovaranje multikulturalizma te lokalne i regionalne specifičnosti, ta je stranka razvila politiku dvojezičnosti, odnosno zalaganje za ravnopravnu službenu uporabu hrvatskog i talijanskog jezika na županijskoj razini. Također, od samih svojih početaka, IDS snažno zago-

4 O optužbama za separatizam i pokušajima čelnika IDS-a da se odupru takvim kvalifikacijama vidjeti također Milardović 1995.

vara članstvo u Europskoj uniji, budući da prepoznaje europske integracije kao proces koji snaži subnacionalnu razinu odlučivanja i upravljanja te stoga u EU vidi šansu za implementaciju regionalističkih ideja (Ashbrook 2008). Nadalje, IDS-ov proeuropski stav izravno se nadovezivao na politiku simboličkog odmaka od rata, odnosno isticanja Istre kao mjesta suživotu i tolerancije, u odnosu na rat u ostatku Hrvatske i drugim dijelovima bivše Jugoslavije (Stjepanović 2012a, 191). Usto, treba naglasiti da se IDS konzistentno profilirao kao liberalna stranka koja se zalaže za privatizaciju, slobodno poduzetništvo i otvaranje stranim ulaganjima, posebice u turističku infrastrukturu. Naposljetku, IDS je još za vrijeme rata zagovarao demilitarizaciju istarskog poluotoka i pretvaranje vojnih objekata u turističke destinacije. Tijekom devedesetih, posebice u kontekstu Domovinskog rata, ideja o demilitarizaciji poluotoka smatrana je u službenom Zagrebu znakom manjka nacionalne lojalnosti, no nakon 2000. postala je dijelom političkog *mainstreama*.

Premda mu se, zajedno s drugim regionalističkim strankama, isprva opirao, IDS je naposljetku prigrio županijski sustav, odnosno izvukao iz njega znatne prednosti. Naime, na prvim županijskim i lokalnim izborima 1993. godine, IDS osvaja više od tri četvrtine mandata u županijskoj skupštini (*tablica 2*). Zahvaljujući toj premoćnoj pobjedi, koja je uvelike bila posljedica duboke krize SDP-a i otpora Istre HDZ-ovoj politici stroge centralizacije, Istarski demokratski sabor uspio je kolonizirati lokalne i županijske institucije u Istri i kroz njih provesti svoju regionalističku agendu, tj. preoblikovati javne ustanove tako da one identitetom i praksom svjedoče o Istri kao partikularnom teritoriju, drukčijem od ostatka Hrvatske. Premda je udio IDS-ovih mandata u istarskoj županijskoj skupštini tijekom više od dvaju desetljeća kontinuirano opadao (*tablica 2*),⁵ tijekom cijelog razdoblja stranka je zadržala dominantan status i vlast na županijskoj razini i u najvećem dijelu gradova i općina istarskog poluotoka. Općenito, IDS nije samo najuspješnija regionalistička stranka u Hrvatskoj, nego i najuspješnija takva stranka u cijeloj EU (Raos 2011). Segmentirani izborni sustav koji se upotrebljavao na parlamentarnim izborima 1992. i 1995. išao je na ruku najvećoj stranci (HDZ), no na lokalnoj je razini (izbori 1993. i 1997. godine) pomagao strankama koje su dominirale u pojedinim županijama, a jedina takva stranka je bio upravo IDS u Istarskoj županiji.

Sve do kraja Domovinskog rata postojala je snažna napetost između IDS-a i HDZ-a. Vrh vladajuće stranke, uključivši samog Franju Tuđmana, redovito je optuživao istarske regionaliste za separatizam, ali i za suradnju

5 Preostali regionalistički mandati odnose se na Istarski demokratski forum (IDF), stranku koja je nastala 1996. nakon raskola u pulskoj podružnici IDS-a i odlaska Luciana Delbianca iz stranke.

s talijanskim iredentistima. No, te su optužbe pomogle upravo IDS-u u dodatnoj mobilizaciji birača koji je tako uspio privući brojne birače koji nisu nužno bili veliki pobornici regionalizma, ali su bili nezadovoljni vladajućom strankom (vidjeti također Ashbrook 2005, 2006).

Na prijevremenim izborima 1995. godine⁶ IDS okuplja oporbenu koaliciju „Sabor ‘95“, zajedno s Hrvatskom narodnom strankom (HNS), Hrvatskom seljačkom strankom (HSS), Hrvatskom kršćanskom demokratskom unijom (HKDU) te Slavonsko-baranjskom hrvatskom strankom (SBHS). Potonja je također bila regionalistička stranka, no bez zapaženijega izbornog uspjeha. Tijekom devedesetih u Hrvatskoj su bile uobičajene te „šarolike“ predizborne koalicije, budući da je oporba jedinu šansu za suprotstavljanje dominaciji HDZ-a mogla ostvariti putem suradnje ideoloških udaljenih stranaka. Pred izbore 2000. koji su donijeli preokret u stranačkom sustavu, IDS je bio pokretač okupljanja oporbenih stranaka u takozvanu „Porečku skupinu“ u kojoj se, osim istarskih regionalista, uključili i HNS, HSS, HSLŠ (Hrvatski socijalno liberalni savez) i Liberalna stranka (LS). Nakon pobjede ujedinjene oporbe i formiranja prve koalicijske vlade u Hrvatskoj, IDS po prvi puta participira u izvršnoj vlasti na nacionalnoj razini. No, već nakon godinu dana, istarski će regionalisti napustiti vladu zbog sukoba sa SDP-om oko prijedloga novog statuta Istarske županije (Zakošek i Maršić 2010, 825). Naime, statut je previđao definiranje Istre kao regije, zagovarao punu dvojezičnost⁷ te isticao „istarski plurietnos“ kao amalgam različitih kulturnih i etničkih identiteta koji supostojе na istarskom poluotoku. Ponešto izmijenjen statut naposljetku je usvojen 2009. godine. Time je IDS pobijedio na simboličkoj razini, uspjevši upisati svoju viziju istarskog identiteta u temeljni pravni akt Istarske županije, no nije postigao gotovo ništa na polju decentralizacije.

Početak 2000-ih, ponovno se aktiviralo povezivanje regionalističkih stranaka u Hrvatskoj. Tako su 2002. godine u Severinu na Kupi predstavnici IDS-a, PGS-a, Dalmatinske akcije, i SBHS-a usvojili *Goransku deklaraciju* kojom su zatražili podjelu zemlje na pet regija – Istru, Riječku regiju, Dalmaciju, Slavoniju i Središnju Hrvatsku (Šantić 2006, 94-98). No, ta, kao i sve kasnije inicijative decentralizacije ili regionalizacije, doživjela je neuspjeh. Unatoč očitom neuspjehu u provođenju osnovnog cilja svake regionalističke stranke (prenošenje ovlasti s nacionalne na subnacio-

6 O značaju tih izbora za promjenu dinamike stranačkog natjecanja u Hrvatskoj, vidjeti također Kasapović, 1995.

7 Osim zagovaranja ravnopravnosti uporabe hrvatskog i talijanskog jezika, u nacrt statuta ugrađena je i odredba prema kojoj se Talijansku uniju, glavnu udruhu talijanske nacionalne manjine u Hrvatskoj, smatra jedinim priznatim predstavnikom Talijana u Istri. Tako je IDS je uza se vezao istarske Talijane i onemogućio stvaranje možebitne talijanske istarske etno-regionalističke stranke.

nalnu, odnosno regionalnu razinu), IDS na lokalnim izborima 2005. godine potvrđuje svoju neupitnu dominantnu ulogu u Istarskoj županiji. Izbori 2005. godine značajni su pak zbog raskola do kojeg dolazi u dijelu slavonskog HDZ-a zbog sukoba između premijera Ive Sanadera i najistaknutijeg člana te stranke u Slavoniji – Branimira Glavaša. Epilog tog sukoba bila je osuđujuća presuda Glavašu za ratne zločine počinjene tijekom 1991. u Osijeku i odsluženje zatvorske kazne u Bosni i Hercegovini, ali i osnivanje slavonske regionalističke stranke – Hrvatskog demokratskog saveza Slavonije i Baranje (HDSSB). Iako HDSSB isprva postiže dobre izborne rezultate te osvaja gradsku vlast u Osijeku i županijsku vlast u Osječko-baranjskoj županiji, stranka, dugoročno gledano, nije uspjela proširiti svoj utjecaj na cijelom području onoga što smatraju regijom Slavonijom (Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska i Brodsko-posavska županija) (Raos 2013b, 31-32). Također, imajući na umu da je HDSSB sebe istodobno definirao kao stranku „regionalnog i nacionalnog usmjerenja“, teško se u njegovom slučaju može govoriti o regionalističkoj stranci u punom smislu te riječi.⁸ Prema tome, IDS predstavlja onu regionalističku snagu u Hrvatskoj koja je jedina postigla dominaciju na gotovo cijelom prostoru koji smatra svojom regijom te ju zadržala tijekom više od dva desetljeća. Također, riječ je o čistom tipu regionalističke stranke, odnosno o stranci koja dosljedno izvodi svoj identitet i svrhu postojanja iz specifičnoga teritorijalnog identiteta i zastupanja i obrane tog identiteta.

Ono što također izdvaja IDS od ostalih regionalističkih stranaka jest sposobnost odupiranja drugim regionalističkim strankama koje pretendiraju na predstavljanje istog teritorija (regije), kao i sprečavanje nacionalnih stranaka u preuzimanju prevlasti u Istarskoj županiji. Naime, 2009. godine istarski poduzetnik Plinio Cuccurin putem udruge (kasnije i stranke) Ladonja pokušava dovesti u pitanje IDS-ovu dominaciju na istarskom poluotoku. Premda je Ladonja bila zamišljena kao poduzetnička stranka koja će nadrasti istarske okvire, njezin je prvotni angažman bio izravno uperen protiv IDS-ove vlasti. No, IDS je uspio odoljeti tom izazovu te je i 2009. potvrdio svoju premoć u Istri. Naposljetku, na posljednjim lokalnim izborima, održanima u svibnju 2013. godine, istarski regionalisti suočili su se

8 Vidjeti *Program HDSSB-a*. HDSSB je potrebno tumačiti ponajprije kao *splinter group* HDZ-a koji je tek naknadno dobio regionalističko „ruho“ koje nije do kraja koncipirano i razrađeno. Također, premda bavarski CSU doista zastupa i specifične bavarske interese, on prije svega djeluje kao CDU u Bavarskoj, odnosno CDU s bavarskim karakteristikama. Regionalističke stranke u pravom smislu te riječi od samog osnutka imaju jasnu regionalističku agendu te se nikada neće u potpunosti prepustiti trajnom koaliranju s nekom nacionalnom strankom. Jasno je, stoga, da niti HDSSB ni CSU ne možemo tumačiti kao istinske regionalističke stranke, odnosno isključivanje tih stranaka iz analize nadaje se kao opravdano.

izazovom koji je došao od glavnoga koalicijskog partnera na nacionalnoj razini – SDP-a. Naime, socijaldemokrati su, u želji da preotmu IDS-u čelni položaj u županiji, iskoristili sukobe između Damira Kajina, jednog od najistaknutijih istarskih regionalista i vodstva stranke te poduprli Kajinovu kandidaturu za mjesto istarskog župana nasuprot IDS-ovu Valteru Flegu. Naposljetku je SDP doista uspio ojačati svoj položaj u Istri povećanjem broja izabраниh vijećnika, no IDS je zadržao mjesto župana te izbacio SDP iz vladajuće koalicijske većine u županijskoj skupštini (Raos 2013b, 28-29).

Tablica 1. Udio regionalističkih mandata u Saboru, 1990.-2011.⁹

Saziv Sabora	Broj mandata	Udio u ukupnom broju mandata
1990.	0	0%
1992.	6	4,35%
1995.	4	3,15%
2000.	7	4,63%
2003.	5	3,31%
2007.	6	3,92%
2011.	9	5,96%

Izvor: Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske

Tablica 2. Udio regionalističkih mandata u Županijskoj skupštini Istarske županije, 1993.-2013.

Saziv Županijske skupštine	Broj mandata	Udio u ukupnom broju mandata
1993.	35	87,5%
1997.	30	75%
2001.	28	68,3%
2005.	24	58,6%
2009.	21	51,2%
2013.	22	48,9%

Izvor: Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske

⁹ Poradi lakše usporedivosti sa srbijanskim slučajem za vrijeme prije 2001. uzeti su u obzir samo rezultati izbora za Zastupnički dom, a kod izbora 1990. (trodomni Sabor) uzet je ukupan rezultat.

Kao što možemo vidjeti iz tablice 1, broj mandata regionalističkih mandata u Saboru nije pretjerano varirao u protekla dva desetljeća. Također, kao što je već spomenuto, udio regionalističkih mandata u Županijskoj skupštini Istarske županije, premda je kontinuirano opadao, cijelo se vrijeme zadržavao na visokoj razini od preko ili gotovo pedeset posto (tablica 2). Preokret u dinamici stranačkog natjecanja i strukturi stranačkog sustava poslije 2000. godine donio je i promjene izbornog sustava. Nakon segmentiranog izbornog sustava koji se tijekom devedesetih godina provodio na parlamentarnim (1992., 1995.) i lokalnim izborima (1993., 1997.), uveden je razmjerni sustav za izbor saborskih zastupnika, kao i županijskih, gradskih i općinskih vijećnika. No, ta promjena nije imala većega utjecaja na broj regionalističkih mandata. Drugim riječima, izborni sustav ne možemo smatrati faktorom koji znatnije utječe na izborni uspjeh regionalističkih stranaka u Hrvatskoj.

Odmaknemo li se od drugih regionalističkih stranaka i fokusiramo li se samo na istarski slučaj i uspjeh IDS-a, otvorit ćemo pitanje o demografskim pretpostavkama uspjeha regionalizma. Može li vrlo heterogena etnička i konfesionalna struktura stanovništva regije u kojoj stranka djeluje biti olakšavajući faktor za izborni uspjeh takve stranke? Naime, još je Urwin (1982, 428) zaključio kako upravo jezične, vjerske ili etnokulturne razlike između periferije (regije) i centra pospješuju uspjeh regionalističkih političkih projekata. Od svih hrvatskih županija, Istarska županija ima najveći postotak deklariranih ateista i nevjernika te najmanji postotak pripadnika titularnog naroda (Hrvata) (Raos, 2014: 37). Prema tome, taj dio Hrvatske doista ponajviše odudara od ostatka zemlje, a onda i centra političke moći. Štoviše, promotre li se tablice 3 i 4, može se primijetiti opadanje dominantne etničke (Hrvati) i vjerske (katolici) skupine u Istarskoj županiji. Premda ne možemo govoriti o izravnoj povezanosti uspjeha regionalista i etničke i vjerske strukture stanovništva županije, svakako možemo istaknuti da je inicijalna heterogena struktura stvorila povoljne preduvjete za mobilizaciju birača oko hibridnoga regionalnog identiteta koji objedinjuje partikularne etničke i vjerske lojalnosti. Također, dugogodišnja prevlast istarskih regionalista, koja se razvija nasuprot procesima nacionalne i konfesionalne homogenizacije, može se tumačiti kao faktor koji pospješuje održavanje i rast broja pripadnika etničkih i konfesionalnih manjina. Usto, visok postotak istarskih građana koji su se na popisu stanovništva izjasnili u smislu regionalne pripadnosti (tablica 3) zorno svjedoči o uspjehu regionalističke agende i promicanja istarskoga regionalnog identiteta.

Tablica 3. Etnička struktura Istarske županije

Etnička skupina	Popis 2001.	Popis 2011.
Hrvati	71,88	68,33
regionalno opredjeljeni	4,3	12,11
Talijani	6,92	6,03
Srbi	3,2	3,46
Bošnjaci	1,49	2,95
neizjašnjeni	6,35	1,96
Albanci	0,98	1,15

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske

Tablica 4. Vjerska struktura Istarske županije

Vjerska zajednica	Popis 2001.	Popis 2011.
Katolička Crkva	78,09	75,08
ateisti	6,11	9,5
Islamska vjerska zajednica	4,18	4,79
Pravoslavna Crkva ¹⁰	2,95	3,47
agnostici i neizjašnjeni	7,52	1,07

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske¹⁰

Zaključno možemo ustvrditi da su regionalističke stranke u Hrvatskoj postale trajno prisutnima u parlamentarnom životu te da se Istarski demokratski sabor pokazao kao najrobusnija regionalistička stranka koja već više od dva desetljeća vlada svojom matičnom županijom – Istrom. No, izborni uspjeh regionalističkih stranaka nije pratio i uspjeh u provođenju reformi koje bi rezultirale decentralizacijom i regionalizacijom zemlje.

¹⁰ Ova kategorija predstavlja ukupan zbroj svih građana koji su se izjasnili kao pripadnici sljedećih vjerskih zajednica: Bugarska pravoslavna crkva, Crnogorska pravoslavna crkva, Grčka pravoslavna crkva, Makedonska pravoslavna crkva, Rumunjska pravoslavna crkva, Ruska pravoslavna crkva i Srpska pravoslavna crkva.

5. REGIONALISTIČKE STRANKE U SRBIJI

Za razliku od Hrvatske, gdje se regionalističke ideje i regionalistička strujanja pojavljuju u različitim dijelovima zemlje, u Srbiji je regionalističko političko djelovanje gotovo isključivo ograničeno na područje Vojvodine. Stoga će se ovaj dio članka, odnosno druga studija slučaja u ovoj binarnoj komparaciji, koncentrirati na vojvođanski slučaj, uz tek kraći osvrt na regionalističke političke aktere u ostatku Srbije, tj. u Šumadiji.

Dekonstrukcija ustavne arhitekture socijalističke Srbije i Jugoslavije koju je kasnih osamdesetih godina 20. stoljeća proveo Slobodan Milošević počela je upravo u Vojvodini, etnički i vjerski najraznolikijoj sastavnici jugoslavenske federacije i najprosperitetnijem dijelu Srbije (Dević 2002, 8). Miloševićevo preuzimanje vlasti u Srbiji započelo je upravo antibirokratskom revolucijom i svrgavanjem pokrajinskih vodstava u Vojvodini i na Kosovu, a ubrzo je uslijedilo i ukidanje statusa autonomnih pokrajina donošenjem novog ustava 1990. godine. Ukidanje autonomije postat će pokretačem svih kasnijih regionalističkih i etnoregionalističkih strujanja u Vojvodini. Bitno je naglasiti da vojvođanska autonomija ima povijesnu tradiciju koja je puno starija od jugoslavenske federacije (Subotić 2009a, 2009b). Ukupno su tri vojvođanske stranke svoj identitet i program izgradile oko borbe za povratak autonomije i oko diskursa o ekonomskom izrađivanju koje provodi Beograd – socijaldemokratske regionalističke stranke Liga socijaldemokrata Vojvodine (LSV) i Reformisti Vojvodine te etnoregionalistička stranka Savez vojvođanskih Mađara (SVM) (Dević 2002, 11). Budući da je fokus ovog rada na regionalističkim strankama i kontinuitetu (ili diskontinuitetu) njihova izbornog uspjeha u Hrvatskoj i Srbiji, najviše će pozornosti biti posvećeno Ligi socijaldemokrata Vojvodine.

Na prvim višestranačkim izborima 1990. godine regionalističke snage nastupile su kao dio Saveza reformskih snaga Jugoslavije, odnosno liste Ante Markovića, posljednjeg premijera (predsjednika Saveznog izvršnog vijeća) SFRJ. Savez reformskih snaga Jugoslavije, koji će se ubrzo transformirati u Reformsku demokratsku stranku Vojvodine (RDSV) (od 2000. godine Reformisti Vojvodine), osvojio je dva mandata u Narodnoj skupštini. Na izborima 1992. godine RDSV ponovno osvaja dva mandata, ovoga puta u koaliciji s Demokratskom strankom (DS). Na prijevremenim izborima 1993. niti jedna regionalistička stranka ne osvaja parlamentarne mandate, a 1997. godine koalicija „Vojvodina“, u kojoj su se udružili RDSV, LSV i Narodna seljačka stranka, osvaja četiri mandata. Kao i u slučaju IDS-a i ovdje možemo vidjeti spremnost regionalističkih stranaka na „šarolike“ koalicije koje prelaze uobičajene svjetonazorske granice.

Liga socijaldemokrata Vojvodine osnovana je 1990. godine, no svoj istinski izborni uspjeh, kako na nacionalnoj (*tablica 5*), tako i na pokra-

jinskoj razini (*tablica 6*), doživljava tek nakon što je ujedinjena oporba (Demokratska opozicija Srbije, DOS) u prosvjedima 5. listopada 2000. godine srušila s vlasti Slobodana Miloševića i Socijalističku partiju Srbije. Tu stranku socijaldemokratskog usmjerenja (Reformisti Vojvodine također imaju socijaldemokratski predznak) od osnutka do danas vodi Nenad Čanak. Za razliku od IDS-a koji je Talijansku uniju pretvorio u svoju produženu ruku, LSV se nije uspio nametnuti Savezu vojvođanskih Mađara. Naprotiv, mađarski etnoregionalisti na sjeveru Vojvodine (sjeverna Bačka) kontinuirano postižu puno bolje izborne rezultate negoli vojvođanski regionalisti. Osim povratka autonomije, LSV, kao i Reformisti Vojvodine, okosnicu svoje regionalističke politike grade na multikulturalizmu i na s time povezanom višejezičnošću. Ta višejezičnost, za razliku od one istarske, uključuje čak šest jezika – uz dva najveća (srpski i mađarski) ova jezična politika obuhvaća i slovački, hrvatski, rumunjski i rusinski.

Nakon već spomenutih prijelomnih izbora 2000. godine, LSV se koalicijski veže uz DS, što mu omogućuje stabilnu prisutnost u Narodnoj skupštini (*tablica 5*). Izbori 2003. godine predstavljaju pak iznimku, budući da je LSV na njima nastupio kao član koalicije „Zajedno za toleranciju“ u kojoj su sudjelovale još dvije etnoregionalističke stranke (Savez vojvođanskih Mađara i Sandžačka demokratska partija) te Liga za Šumadiju.¹¹ Upravo na ovim izborima Liga socijaldemokrata Vojvodine gubi parlamentarni status.

Parlamentarni izbori 2008. održani su pak u situaciji šoka kojeg je proglašenje neovisnosti Kosova izazvalo na srpskoj političkoj sceni. U takvom kontekstu, vojvođanski regionalizam iznova je postao trn u oku mnogim političkim snagama. LSV je na ovim izborima obnovio suradnju s Demokratskom strankom. Boris Tadić je na ovim izborima okupio široku koaliciju centra i lijevog centra pod nazivom „Za europsku Srbiju“ te pokušao biračima ponuditi nadu u članstvo u Europskoj uniji uz istovremeno odbijanje prihvaćanja kosovarske secesije, za razliku od socijalista i Koštuničinog DSS-a koji su istovremeno odbijali suradnju sa sudom u Den Haagu, europske integracije i neovisno Kosovo (Konitzer 2009, 142). U posljednja tri izborna ciklusa (izbori 2008., 2012. i 2014. godine) vojvođanski su regionalisti zadržali stabilnu mandatnu prisutnost u Narodnoj skupštini. Na prijevremenim parlamentarnim izborima 2014. godine, na kojima je Demokratska stranka doživjela iznimno velik pad mandata (48 manje negoli 2012. godine), nova politička opcija pod vodstvom Borisa Tadića (Nova demokratska stranka), najbolji je rezultat ostvarila u Vojvo-

¹¹ Sandžačka demokratska partija nastala je iz sandžačke podružnice bošnjačke Stranke demokratske akcije. Liga za Šumadiju, modelirana prema LSV-u, nije nikada zabilježila ozbiljniji izborni uspjeh te se naposljetku 2010. godine utopila u Ujedinjenim regionima Srbije.

dini te je upravo zahvaljujući koaliciji s Ligom socijaldemokrata Vojvodine uspjela prijeći izborni prag (Vučićević 2014, 51). Godine 2010. koalicija liberalne konzervativne stranke G17 Plus i malih regionalističkih grupacija (Liga za Šumadiju, Liga za Kragujevac) prerasta u regionalističku stranku desnog centra Ujedinjeni regioni Srbije (URS). Na izborima 2012. godine ta stranka osvaja 16 mandata u Narodnoj skupštini. No, URS samo uvjetno možemo nazivati regionalističkom strankom budući da ona ne operira s jasnim regionalnim identitetom iz kojega crpi snagu, nego je riječ o nacionalnoj stranci koja snažno zagovara decentralizaciju i regionalizaciju Srbije. Nakon gubitka parlamentarnog statusa na izborima 2014. godine može se očekivati pad značaja te političke opcije.

Tablica 5. Udio regionalističkih mandata u Narodnoj skupštini, 1990.-2011.¹²

Saziv Narodne skupštine	Broj mandata	Udio u ukupnom broju mandata
1990.	2	0,8%
1992.	2	0,8%
1993.	0	0%
1997.	4	1,6%
2000.	15	6%
2003.	0	0%
2007.	4	1,6%
2008.	5	2%
2012.	5	2%
2014.	6	2,4%

Izvor: Republička izborna komisija Republike Srbije

Nasuprot istarskom primjeru, regionalističke stranke nisu uspjele zadobiti dominaciju u vojvođanskoj pokrajinskoj skupštini (tablica 6). Nakon što na prvim izborima u svibnju 1992. godine niti jedna regionalisti-

¹² Poradi lakše usporedivosti s hrvatskim slučajem, iz razmatranja izbornih rezultata izuzeti su rezultati parlamentarnih izbora za Saveznu skupštinu Savezne Republike Jugoslavije u svibnju i prosincu 1992. godine te 1996. i 2000. godine.

stička opcija nije osvojila mandat, zajednička lista Reformske demokratske stranke Vojvodine, Demokratske stranke, Lige socijaldemokrata Vojvodine i Demokratskog pokreta Srbije (DEPOS)¹³ osvojila je čak 10 pokrajinskih skupštinskih mandata. Na idućim izborima, 1996. godine, već spomenuta koalicija „Vojvodina“ osvaja šest mjesta u vojvođanskoj skupštini. Godina 2000. bila je prijelomna ne samo za nacionalnu, nego i za pokrajinsku razinu vlasti u Srbiji.¹⁴ Oporbene snage, ujedinjene u DOS-u, osvajaju gotovo sva mjesta u Skupštini Vojvodine te tako LSV, s 34 pokrajinska mandata, po prvi puta dolazi na vlast. Nakon raspada DOS-a, LSV će koaliranjem s Demokratskom strankom i Savezom vojvođanskih Mađara uspjeti biti članom skupštinske većine u Vojvodini, dok ostale stranke s regionalističkim predznakom potpuno gube na značaju. Tako na izborima 2004. koalicija „Zajedno za Vojvodinu“, prevođena LSV-om, osvaja sedam mandata, a Reformisti Vojvodine samo dva. U ponešto izmijenjenom sastavu koalicija se nastavlja i na idućim izborima na kojima osvaja šest mandata, dok 2012. LSV odlučuje samostalno izaći na izbore te osvaja 10 mandata, najviše dosad. Liga socijaldemokrata Vojvodine na tim je izborima postala treća po jačini snaga u Vojvodini, iz koalicije predvođene Demokratskom strankom („Izbor za bolji život Vojvodine“) i koalicije predvođene radikalima („Pokrenimo Vojvodinu“).

Dok su tijekom devedesetih godina izbori za zastupnike u vojvođanskoj skupštini održavani prema različitim inačicama većinskog sustava (dvokružni većinski sustav s pragom izlaznosti, sustav jednostavne većine, dvokružni većinski sustav s tri najbolje plasirana kandidata u drugom krugu), od 2004. koristi se segmentirani izborni sustav – 60 pokrajinskih zastupnika bira se u jednomandatnim izbornim okruzima sustavom apsolutne većine, a za preostalih 60 mandata se natječu liste u *at-large* izbornoj jedinici, uz izborni prag od pet posto (Vučićević 2012, 70). No, promjene izbornog sustava nisu donijele znatne promjene u izbornom uspjehu regionalističkih stranaka u Vojvodini.

13 DEPOS je bila koalicija koju su 1992.-1993. godine činili Demokratska stranka Srbije (samo u 1992. godini), Srpski pokret obnove, Srpska liberalna stranka i Nova demokratija.

14 O reperkusijama 2000. godine na stranački sustav u Srbiji vidjeti također Goati 2001, 250-252, 264-265.

Tablica 6. Udio regionalističkih mandata u Pokrajinskoj skupštini Autonomne Pokrajine Vojvodine, 1992.-2012.

Saziv Pokrajinske skupštine	Broj mandata	Udio u ukupnom broju mandata
1992. (svibanj)	0	0
1992. (prosinac)	10	8,3f%
1996.	6	5%
2000.	34	28,3%
2004.	9	7,5%
2008.	6	5%
2012.	10	8,3%

Izvor: Pokrajinska izborna komisija Autonomne pokrajine Vojvodine

Nakon demokratskih promjena 2000. godine, takozvanim „Omnibus zakonom“ 2002. godine vraćen je velik dio ovlasti pokrajinske skupštine te je time započet proces povratka vojvođanske autonomije. Ključnu ulogu u kreiranju tog zakona imala je Demokratska stranka (Goati 2006, 42), a ne regionalističke snage. Prema tome, stranačke elite LSV-a, Reformista i SVM-a nisu se uspjele nametnuti pokrajinskom biračkom tijelu kao relevantni akteri koji će promicati i implementirati nove (stare) autonomne ovlasti, nego su se dovele u stanje ovisnosti o većim koalicijskim partnerima (Demokratska stranka, Liberalno demokratska partija) koji su ih doveli u pokorni odnos sinekurama na pokrajinskoj i državnoj razini (Dević 2002, 23-24). Tako su se vojvođanski regionalisti ubrzo priključili *mainstreamu* stranačkog sustava te nisu mogli, s pomoću diskursa o perifernom položaju i ekonomskoj obespravljenosti Vojvodine, privući birače. Pitanje vojvođanske autonomije dio srpske akademske javnosti (npr. Knežević 2002, Stepić, 2002) tumači ponajprije iz perspektive geopolitike, odnosno potencijalnih sigurnosnih ugroza po državni integritet Srbije. Poslije NATO-ove intervencije na Kosovu, regionalizacija zemlje počinje se stavljati u kontekst smanjivanja državnog teritorija Srbije (Petsinis 2011) ili pak kao uvod u raspad zemlje (Korhecz 1999).¹⁵ Nakon što se Crna Gora referendumom osamostalila i time dokinula Državnu Zajednicu Srbije i Crne Gore, novi srpski ustav iz 2006. godine definirao je Srbiju kao unitarnu

¹⁵ Korheczov je članak pokušaj afirmiranja političkih stavova (Saveza vojvođanskih Mađara, čiji je on istaknuti vođa) u akademskoj formi, upravo kao i članak što ga je početkom devedesetih objavio vođa Lige socijaldemokrata Vojvodine kako bi međunarodnoj javnosti približio svoju ideju multikulturalne Vojvodine (Čanak 1993).

zemlju s dvjema pokrajinama (Vojvodinom i Kosovom) s asimetričnom autonomijom (Stjepanović 2012b, 17).

Stupanjem na snagu novog Statuta Autonomne Pokrajine Vojvodine 1. siječnja 2010. godine ta je pokrajina dobila široke ovlasti i mogućnost samostalnog upravljanja financijskim i administrativnim poslovima. No, (ponovna) uspostava autonomije nije premostila nego produbila jaz između vođođanskih regionalista (autonomaša) i centralista (prije svega Srpske radikalne stranke, kasnije i Srpske napredne stranke). Uoči pokrajinskih izbora, održana je 4. vojvođanska konferencija, skup autonomaških političkih i društvenih snaga, na kojemu je usvojena deklaracija o potrebi federalizacije zemlje, tj. o transformaciji Srbije u Saveznu Državu Srbiju sastavljenu od dviju federalnih jedinica, Srbije i Vojvodine (Vučićević 2012, 78). Prijedlogu federalizacije, osim stranaka koje djeluju na nacionalnoj razini, usprotivio se i Nenad Čanak, dok ga je poduprla samo koalicija „Preokret“, predvođena Liberalno demokratskom partijom Čede Jovanovića (Vučićević 2012, 79). Novi vojvođanski statut neki autori (npr. Komšić 2007) tumače kao dokaz modernizacije srpskoga političkog sustava, budući da decentralizaciju i regionalizaciju smatraju pokazateljima razvijenosti javne uprave i lokalne samouprave.

Naposljetku se nameće pitanje je li etnička i konfesionalna struktura Vojvodine na drukčiji način oblikovala inicijalne kontekstualne uvjete za izborni uspjeh regionalističkih stranaka negoli u Istri. Promotrimo li tablicu 7, uvidjet ćemo da je etnička struktura Vojvodine puno heterogenija negoli u Istri, no da trend ide prema smanjivanju etničke raznolikosti, a ne povećavanju kao u istarskom slučaju. Također, Vojvodinu odlikuje postojanje jedne manjinske etničke skupine (Mađari) koja se brojnošću jasno odvaja od ostalih. Usto, za razliku od Istre, u Vojvodini se gotovo nitko ne izjašnjava u smislu regionalne pripadnosti. Jednako tako, vjerska struktura (tablica 8) svjedoči o znatnoj katoličkoj manjini, ali i o vrlo malom postotku neizjašnjeni, agnostika i ateista, za razliku od njihove snažne prisutnosti u slučaju Istre.

Tablica 7. Etnička struktura Autonomne Pokrajine Vojvodine

Etnička skupina	Popis 2002.	Popis 2011.
Srbi	65,05	66,76
Mađari	14,28	13,0
neizjašnjeni	2,71	4,19
Slovaci	2,79	2,6
Hrvati	2,78	2,43
Romi	1,43	2,19
Jugoslaveni	2,45	0,63

Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srbije

Tablica 8. Vjerska struktura Autonomne Pokrajine Vojvodine

Vjerska zajednica	Popis 2002.	Popis 2011.
pravoslavci	68,97	70,25
katolici	19,11	17,43
protestanti	3,55	3,31
neizjašnjeni	4,98	5,53

Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srbije

Visok postotak i zemljopisna koncentriranost mađarskog stanovništva potpomognuli su izborni uspjeh etnoregionalističke stranke SVM-a, a odmgli mobilizaciji oko regionalističkih snaga (LSV, Reformisti Vojvodine). Za razliku od Istre gdje je IDS-u bilo potrebno u svoju regionalističku agendu uvezati samo jedan vidljivo drukčiji identitet (talijanski), vojvođanski multikulturalni regionalisti imali su pred sobom umnogome kompleksniju zadaću regionalističke mobilizacije.

6. ZAKLJUČAK

Za razliku od Dalmacije i Sandžaka, Istra i Vojvodina čine relativno uspješne primjere regionalističke mobilizacije u bivšoj Jugoslaviji (Stjepanović 2012b, 20). Međutim, nakon detaljnog pregleda hrvatskog i srbijanskog slučaja, odnosno istarskog i vojvođanskog, postaje jasno da je regionalizam u puno većoj mjeri imao izbornog uspjeha u Hrvatskoj negoli u

Srbiji te da je Istarski demokratski sabor znatno uspješnija stranka negoli Liga socijaldemokrata Vojvodine.

Ideološka orijentacija (*tablica 9*) IDS-a i LSV-a nije bila značajan faktor razlike u njihovu izbornom uspjehu budući da su obje stranke u proteklih više od dvaju desetljeća uspješno koalirale sa strankama različitih ideoloških predznaka. Veličina regije svakako je bila bitan kontekstualni čimbenik. Ne samo to što je Istra višestruko manja te čini puno manji dio Hrvatske (4,9 posto teritorija i 4,8 posto stanovništva) negoli Vojvodina Srbije (27,7 posto teritorija i 25,7 posto stanovništva),¹⁶ već su istarski regionalisti doista mogli graditi svoju agendu na geografskom i političkom perifernom statusu, dok to u Vojvodini zbog blizine Beograda nije bilo moguće. Pokazalo se da vrlo heterogena demografska struktura u Vojvodini nije stvorila inicijalne pozitivne preduvjete za izborni uspjeh regionalističkih stranaka. No, bitno je naglasiti da u Vojvodini zbog poslijeratnog priljeva srpskog stanovništva iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine etnička struktura postaje manja heterogenom, dok u Istri u posljednjih deset godina opada udio titularnog naroda u stanovništvu, čime se slabe veze s ostatkom zemlje, a hibridni regionalni identitet postaje sve privlačnijim. Nije naodmet spomenuti i činjenicu da je Vojvodina odigrala bitnu ulogu u povijesti razvoja suvremene srpske države,¹⁷ dok je Istra do Drugoga svjetskog rata uvijek bila administrativno odvojena od ostalih dijelova današnje Hrvatske. Naposlijetku, u Istri je IDS uspio uza se čvrsto vezati glasove Talijana i onemogućiti stvaranje etnoregionalističke talijanske istarske stranke, dok LSV i drugi vojvođanski regionalisti nisu uspjeli uspostaviti dominaciju nad vojvođanskim Mađarima koje u značajnoj mjeri predstavlja etnoregionalistički Savez vojvođanskih Mađara.

16 Kod izračuna tih udjela u teritoriju i stanovništvu u ukupno stanovništvo i teritorij Srbije nije uračunato Kosovo.

17 Srpska Vojvodina, autonomna regija koja je unutar Habsburške Monarhije proglašena tijekom Proljeća naroda, stvorila je pretpostavke za teritorijalno širenje i institucionalnu izgradnju Srbije onkraj područja Beogradskog pašaluka u posljednjoj četvrtini 19. i prvoj četvrtini 20. stoljeća.

Tablica 9. Razlike IDS-a i LSV-a

Čimbenici	Istarski demokratski sabor	Liga socijaldemokrata Vojvodine
ideološka orijentacija	liberalna	socijaldemokratska
veličina regije	mala	velika
struktura stanovništva regije	srednje heterogena	vrlo heterogena
uspjeh u regionalizaciji	neuspjeh u decentralizaciji	ostvarena autonomija
odnos s glavnom nacionalnom manjinom u matičnoj regiji	dominacija i kooptacija	nacionalna manjina predstavljena kroz etnoregionalističku stranku

Usprkos naizgled povoljnijim uvjetima, Vojvodina nije pružila pogodno okruženje za izborni uspjeh regionalista onako kako se to dogodilo u Istri. IDS-ov postojani izborni uspjeh svjedoči da je ta stranka u nešto više od dva desetljeća uspjela u potpunosti nametnuti regionalističku agendu i zagospodariti Istarskom županijom, dok Liga socijaldemokrata Vojvodine, kao ni druge regionalističke vojvođanske stranke, izuzmemo li kritične izbore 2000., nikada nije postigla takav izborni uspjeh koji bi joj omogućio uspostavu prevlasti u političkom životu te pokrajine.

CITIRANA LITERATURA

- Ashbrook, John. 2005. „Self-perceptions, denials, and expressions: Istrianity in a nationalizing Croatia, 1990-1997.” *Nationalities Papers*. 33 (4): 459-487.
- Ashbrook, John. 2006. „Locking Horns in the Istrian Political Arena: Politicized Identity, the Istrian Democratic Assembly, and the Croatian Democratic Alliance.” *East European Politics and Societies*. 20 (4): 622-658.
- Ashbrook, John. 2008. *Buying and Selling the Istrian Goat: Istrian Regionalism, Croatian Nationalism, and EU Enlargement*. Bruxelles: Peter Lang.
- Ashbrook, John. 2011. „Politicization of identity in a European borderland: Istria, Croatia, and authenticity, 1990-2003.” *Nationalities Papers*. 39 (6): 871-897.
- Birch, Sarah. 2003. *Electoral Systems and Political Transformation in Post-Communist Europe*. Basingstoke i New York: Palgrave Macmillan.
- Brancati, Dawn. 2007. „The Origins and Strengths of Regional Parties.” *British Journal of Political Science*. 38 (1): 135-159.
- Cabada, Ladislav, Hloušek, Vít i Petr Jurek. 2014. *Party Systems in East Central Europe*. Lanham, MD: Lexington Books.
- Cocco, Emilio. 2010. *Borderland Mimicry: Imperial Legacies, National Stands and Regional Identity in Croatian Istria after the Nineties*. *Narodna umjetnost*. 47 (1): 7-28.

- Čanak, Nenad. 1993. „National identity in a Multi-Cultural Context.“ *Journal of Area Studies*. 1 (3): 137-143.
- Dević, Ana. 2002. „Prospects of multicultural regionalism as a democratic barrier against ethnonationalism: The case of Vojvodina, Serbia's 'Multiethnic Haven.'“ *Zentrum für Entwicklungsforschung Discussion Papers on Development Policy*. br. 57.
- Goati, Vladimir. 2001. *Izbori u SRJ od 1990. do 1998.: volja građana ili izborna manipulacija*. 2. dopunjeno izdanje. Beograd: CESID.
- Goati, Vladimir. 2006. *Partijske borbe u Srbiji u postoktobarskom razdoblju*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung, Institut društvenih nauka.
- Hloušek, Vít i Lubomír Kopeček. 2010. *Origin, Ideology and Transformation of Political Parties: East-Central and Western Europe Compared*. Farnham: Ashgate.
- Jović, Dejan. 1992. „Regionalne političke stranke.“ *Društvena istraživanja*. 1 (1): 173-188.
- Kasapović, Mirjana. 1995. „1995 Parliamentary Elections in Croatia.“ *Electoral Studies*. 15 (2): 269-282.
- Kitschelt, Herbert, Mansfeldová, Zdenka, Markowski, Radoslaw i Gábor Tóka. 1999. *Post-Communist Party Systems: Competition, Representation and Inter-Party Cooperation*. New York i Cambridge: Cambridge University Press.
- Klemenčič, Matjaž i Jernej Zupančič. 2004. „The Effects of the Dissolution of Yugoslavia on the Minority Rights of Hungarian and Italian Minorities in the post-Yugoslav States.“ *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*. 32 (4): 853-896.
- Knežević, Miloš. 2002. „Regionalizam i geopolitika.“ *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*. 112-113: 207-234.
- Komšić, Jovan. 2007. „Autonomija Vojvodine i lokalna samouprava u novom Ustavu Srbije.“ *Godišnjak*. 1 (1): 218-241.
- Konitzer, Andrew. 2009. „The Parliamentary Election in Serbia, May 2008.“ *Electoral Studies*. 28 (1): 141-145.
- Korhecz, Tamás. 1999. „Vojvodina: The Next Stage of the Dismantling Process?“ *Cambridge Review of International Affairs*. 12 (2): 153-167.
- Lewis, Paul G. 2000. *Political Parties in Post-Communist Eastern Post-Communist Eastern Europe*. London i New York: Routledge.
- Mair, Peter i Cas Mudde. 1998. „The Party Family and its Study.“ *Annual Review of Political Science*. 1: 211-229.
- Milardović, Anđelko ur. 1995. *Regionalizam, autonomaštvo, federalizam ili separatizam: što hoće Istarski demokratski sabor? Politološka-dokumentaristička studija slučaja*. Osijek: Pan liber.

- Millard, Frances. 2004. *Elections, Parties, and Representation in Post-Communist Europe*. Basingstoke i New York: Palgrave Macmillan.
- Müller-Rommel, Ferdinand. 1998. „Ethnoregionalist Parties in Western Europe: Theoretical Considerations and Framework of Analysis.“ In ed. Lieven De Winter and Huri Türsan. *Regionalist Parties in Western Europe*. London i New York: Routledge.
- Petsinis, Vassilis. 2011. „Regionalization amidst ‘state-shrinkage’: the case of Vojvodina.“ *The Romanian Review of European Governance Studies*. 3 (5): 5-28.
- Ramet, Sabrina P. 2011. „Croatia and Serbia since 1991: An Assessment of Their Similarities and Differences.“ *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 27 (2): 263-290.
- Raos, Višeslav. 2011. „Regionalist Parties in the European Union: A Force to Be Reckoned With?“ *Croatian International Relations Review*. 27 (64-65): 45-55.
- Raos, Višeslav. 2013a. „Duga era jednog župana, poduzetnika i sommeliera.“ *Političke analize*. 4 (13): 31-35.
- Raos, Višeslav. 2013b. „Svibanjski lokalni izbori: mnogo staroga, malo novog.“ *Političke analize*. 4 (15): 25-32.
- Raos, Višeslav. 2014. „Stvaranje regije Istre.“ *Političke analize*. 5 (17): 35-39.
- Rokkan, Stein i Derek W. Urwin 1982. „Introduction: Centres and Peripheries in Western Europe.“ In ed. Stein Rokkan Derek W. Urwin. *The Politics of Territorial Identity: Studies in European Regionalism*. London, Beverly Hills, CA i New Delhi: Sage.
- Stepić, Milomir P. 2002. „Političko-geografski aspekti regionalizacije Srbije.“ *Glasnik Srpskog geografskog društva*. 82 (1): 17-30.
- Stjepanović, Dejan. 2012a. „Regions and Territorial Autonomy in Southeastern Europe.“ In ed. Alain-G. Gagnon and Michael Keating. *Political Autonomy and Divided Societies: Imagining Democratic Alternatives in Complex Settings*. Basingstoke i New York: Palgrave Macmillan.
- Stjepanović, Dejan. 2012b. „Territoriality and Citizenship: Membership and Sub-State Politics in Post-Yugoslav Space.“ *CITSEE Working Paper Series*. br. 22.
- Subotić, Momčilo. 2009a. „Autonomija Vojvodine: istorijski i savremeni kontekst: prvi deo.“ *Politička revija*. 8 (20): 119-136.
- Subotić, Momčilo. 2009b. „Autonomija Vojvodine: istorijski i savremeni kontekst: drugi deo.“ *Politička revija*. 8 (21): 113-134.
- Šantić, Neven. 2006. *Hrvatski regionalni grč*. Zagreb: Pan liber, dostupno na: <http://www.cpi.hr/download/links/en/7958.pdf>.
- Šantić, Neven. 2013. *Ljepotica i zvijer: mali kompendij hrvatskog regionalizma*. Zagreb: Jesenski i Turk.

- Türsan, Huri 1998. „Introduction: Ethnoregionalist parties as ethnic entrepreneurs.“ In ed. Lieven De Winter and Huri Türsan. *Regionalist Parties in Western Europe*. London i New York: Routledge.
- Urwin, Derek W. 1982. „Conclusion: Perspectives on Conditions of Regional Protest and Accomodation.“ In ed. Stein Rokkan and Derek W. Urwin. *The Politics of Territorial Identity: Studies in European Regionalism*, London, Beverly Hills, CA i New Delhi: Sage.
- Vučičević, Dušan. 2012. „Izbori za poslanike skupštine APV 2012. godine.“ *Srpska politička misao*. 19 (38): 67-93.
- Vučičević, Dušan. 2014. „Parlamentarni izbori u Srbiji 2014.“ *Političke analize*. 5 (17): 46-52.
- Webb, Paul i Stephen White ur. 2007. *Party Politics in New Democracies*. Oxford i New York: Oxford University Press.
- Zakošek, Nenad. 2008. „Democratization, State-Building and War: The Cases of Serbia and Croatia.“ *Democratization*. 15 (3): 588-610.
- Zakošek, Nenad i Tomislav Maršić. 2010. „Das politische System Kroatiens.“ U ur. Wolfgang Ismayr. *Die politischen Systeme Osteuropas*. 3. izdanje. Wiesbaden: VS Verlag.
- Zuber, Christina Isabel. 2011. „Beyond outbidding? Ethnic party strategies in Serbia.“ *Party Politics*. 19 (5): 758-777.

INTERNETSKI IZVORI

- Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske. <http://www.izbori.hr/izbori/ws.nsf/site.xsp>
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. <http://www.dzs.hr/>
- Pokrajinska izborna komisija Autonomne Pokrajine Vojvodine. <http://pik.skupstinavojvodine.gov.rs/>
- Program HDSSB-a. http://www.hdssb.hr/files/Program_HDSSB-a.pdf
- Republička izborna komisija Republike Srbije. <http://www.rik.parlament.gov.rs/>
- Republički zavod za statistiku Republike Srbije. <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/>

SUMMARY

ELECTORAL SUCCESS OF REGIONAL PARTIES
IN CROATIA AND SERBIA

This article discusses the electoral success of regional parties in Croatia and Serbia. The article emphasizes the specificity of regional parties and the need for a separate classification in relation to ethno-regional and ethnic parties. This comparative analysis follows the emergence and electoral success of regional parties in the Croatian and Serbian party system over a quarter century. By analyzing the difference in the success of Croatian and Serbian regional parties, the emphasis is put on contextual framework (the nature of party competition, electoral model), as well as social factors (ethnic and religious composition) and historical factors (the legacy of centralization or autonomy). Article argues that the combination of contextual, social and historical factors created better conditions for the development of regionalism in the Croatian case and allowed electoral success stronger than in Serbia.

KEY WORDS: Istria, Vojvodina, regionalism, autonomy, decentralization